

JERZY PILCH
Polonéz mars

VI

■ Az excentrikusok excentrikusa? A csirkefogók csirkefogója? Inkább: a testet öltött Gonosz avagy a Sátán személyesen. A poklok küldöttje alias Benjamin Bezetzt. Ilyen nevek alatt ismerték mindenhol, vagy még ennél is pontosabban ilyen nevek alatt gyűlöltek mindenhol. Tudjátok, kiről beszélek. A kommunizmus egykori szóvivőjéről, a jelenlegi médiamágnásról. A zsenik zsenijéről. A démonok démonáról. Az emberről, aki mindenhol feltalálta magát.

A kommunista Lengyelországban kiváló újságíró volt, olyannyira kiváló, hogy a kommunisták időről időre kihajították a szerkesztőségből, ahol éppen dolgozott, és indexre helyezték. Feltalálta magát. Befolyásos ismerősei voltak. Szelíden végigtúrta az egymást felváltó csapatokat. A rendszer nyilvánvaló ellenségeinek sorába – ahogy azt akkoriban mondták – sosem lépett be. Türelmét és megfontoltságát siker koronázta. Igaz, hogy csak a legvégén, de annál gazdagabban.

Amikor a hatalmat az utolsó csoport vette át, a túlélés művészetének megalázó évei véget értek. Bekövetkezett a megbecsültség ideje. A csapat élén álló Generális felajánlotta Bezetztnek a propagandaminiszteri tárcát. Ez volt életének ha nem is a legnagyobb, de egészen biztosan a legáttörőbb megvalósítása.

Volt érzéke a politikához. Értette a politikát. Ilyen szempontból mindig az újságírókollégák fölé magasodott, nem is beszélve a politbüro moszkvai direktíváinak elemzőiről. Időnként megírt itt az országban egy-egy velőtrázó diagnózist a helyzetről, mely fáradhatatlanul tartotta válságos jellegét, a prognózisokat pedig ezrével gyártotta, hogy aztán elküldhesse őket az éppen soron következő főtítkárnak.

Még ha fel is használták valahol jelentéseit meg értékeléseit, akkor sem vallották be soha senkinek. Nem vették komolyan. Publicista-botrányhósként futott be, tárca-szatirikusként; egy napilap okostojásaként, aki – még ha igaza is van – elsősorban vicces.

Nyilvánvalóan gyilkos humora volt. Okostojásra valló humora. De azt, hogy inkább okostojás, mint bohóc, elsőként a Generális fedezte fel. Ő volt az első, aki értékelte, ő volt az első, aki komolyan vette. Ő adott neki tisztséget és hatalmat.

Benjamin Bezetzt ki tudta fejezni a háláját. Nemcsak tökéletesen végezte a propagandista teendőit, hanem mindenkinek és mindenkivel szemben hangoztatta, hogy a Generális a legbölcsebb ember, akivel valaha is találkozott. Objektív, sőt szubjektív értelemben ez nem volt, de nem is lehetett igaz. A testet öltött Sátánnak annál jóval több egyáltalán nem buta személy került útjába. A bánatos, csipkelődő és szüntelenül – mint örök újonnan besorozott – feszült Generális talán csak az első tíz között foglalhatott helyet.

Excentikus-provokatív, expanzív-önös, sátáni-önző értelemben azonban (és ezek az értelmeik Benjamin Bezetzt számára nem annyira első, mint inkább egyedüli értelmeik voltak) a Generális valóban a „legbölcsebb volt a világon”.

– A legbölcsebb a világon, mivel az egyetlen a világon, aki felfogta az én értelmemet – mondta a testet öltött Sátán, és nem kuncogott sem magában, sem semmilyen más módon. Feltalálta magát.

A tény, hogy működésének ideje – szavaival élve – a „szürreális szocializmus” végnapjaira esett, még külön is perverz módon megrészegítette. Minél mélyebbre zuhant a rendszer, minél tehetetlenebbül vergődött, annál magasabban szárnyalt Bezetzt, annál inkább sugárzott, annál dühödtebben élt. A tökéletes telihold fékevesztve ragyogott fölötte. Nem zabolázta pokoli temperamentumát. A bizonyítványmagyarázás hivatáskörében úgy élt, mint Marci Hevesen. A döglődő, bomladozó, rohamosan süllyedő szép leviatánról énekelt dicshimnuszok az örületig izgatták. Hivatalos fellépéseinek mindegyike a cinizmus történetének egy-egy fejezetét képezi. Feltalálta magát.

Amikor a Generális végleg megbukott, a kerekasztalhoz tuzskolt moszkvapártiak pedig átadták a hatalmat, ugyanilyen jól, sőt, talán még ennél is jobban föltalálta magát. Előre látta, hogy az általa művészi módon betöltött szóvivői szerep nem marad büntetlenül, hogy a független Lengyelországban programszerű közutálatnak, szakmai kiközösítésnek és társadalmi anatómiának fog majd örvendeni. A közutálat jól jött neki, a született újságírók arany szabálya, nevezetesen, hogy bizonyos mértékben a közvélemény ellen kell működni, a vérben volt.

A szakmai kiközösítést, azaz a gyakorlatilag egész „szabad sajtó” ellenszenvét úgy cselezte ki, hogy megalapította a saját folyóiratát. Az okosan szerkesztett, epésen rendszerellenes és a tradíció szempontjából provokatív libertinus hetilap villámgyorsan visszatérítette a befektetés teljes összegét, és egy vagyont hozott a konyhára.

Bezetzt élete végéig bebiztosította magát, luxuskörülmények között tengetett élete legvégéig. Legendás, hatalmas kerttel, földalatti parkolóval, tenispályával, futballcsapattal, három medencével és egy sor más luxuscikkkel ellátott birtokot vásárolt. A kommunizmus bukásakor pozíciójukat veszített bajtársakkal szemben nem volt fukar. Most ő volt a befolyásos ismerős.

A társadalmi anatómiát gyilkos virtuozitással cselezte ki. Kézbe vette a közvélemény irányítását. A „bűvkörében” megrendezett „lassan orgiává átlényegülő állófogadásokról” legendák keringtek. Kezdetben színültig voltak ezek a legendák patriotahagyománytisztelő felháborodással (elbeszélték, hogy becsmérlik a lengyel pápát, csúfot úznak a sztálinizmus áldozataiból és az *Istenem! aki Lengyelországot* lejátéssza közben ruletteznek), idővel azonban felébredt a kíváncsiság. Az érdeklődés után az elragadtatás következett. Az elragadtatás sznobizmussá változott. A Sátánnál tett látogatást, ami eleinte szégyennek számított, utóbb a bátorság bizonyítékának tekintették. Ezenfelül az excentrikus csirkefogóság és a bevállalóság jelének. Aki ott járt, arról sugárzott, hogy egy kivételes, sőt, egyenesen titkos társaság tagja. Hihetetlen meséket terjesztettek. Vészjósoló és rémes meséket. Meséket férfiakra és nőkről, akik mindenre képesek voltak. Meséket csörgő bilincsekről és pokoli sikolyokról. Meséket a Múteremről, amit sosem nyitottak ki, és ahova senkinek, a Gonosz kivételével, nem volt bejárása. Meséket földalatti bunkerekről és a belőlük kiszűrődő hangokról, amelyek annyira artikulátlanok voltak, hogy sem embertől, sem állattól nem származhattak. Hallhattatok egyet s más. Hallanotok kellett. A sosemvolt titkokról, amelyeket Bezetzt birtoka rejt, legendák szólnak. Főként az egyikről.

A rengeteg romlott titkozatosság, a perverzió, és talán a büntettek a művészetben való titkolózással társultak. Bezetzt mesés honoráriummal csábított magához világhírű művészeket, akik a kertben álló három amfiteátrum egyikében tartottak koncerteket és felolvasásokat.

A múlt évben a Rolling Stones volt ott. Emlékeztek még az akkortájt terjedő furcsa pletykákra? Voltak, nem voltak? Hivatalosan senki sem hallott semmiről. Nyilvános koncertről egy szó sem. Még a legbulvárabb bulvársajtó sem szagolt ki semmit. Ha voltak, hát nem tudni, miért. Csak? A buliért? Turistaúton inkognitóban? Az Anonim Alkoholisták nemzetközi kongresszusán? A homokosok és lutheránusok

Lengyelországban lábbal tiport jogait támogató titkos küldetésen? Valamelyik Szent Korpuszunk elfogatásának és lemészárlásának ötvenéves évfordulóján? Pápánk híveinek bizonyultak, és a nyilatkozatok leadása előtt titkos zarándoklatra mentek Wadowicébe, köszönetet mondani azért, hogy Keith Richards csodálatos módon ki-gyógyult az üldözési mániából?

Ezer ködös feltételezés, több száz kísérteties kapcsolat. Számos, sőt, talán számtalan tanú esküdözött mindenre, ami szent, hogy Stonesékat saját szemével látta! Mindüket? Az egész négyest? Lehetetlen! Hol? Mikor? Hajnalban a külvárosban? Délelőtt tízkor a rossz hírnévnek örvendő sajtóépület előtt? Alkonyattájt az oldalra húzott, leoltott lámpájú Mercedes kombiban? Délután a Kosárfonók Csarnokában? A vásárban Grodzisekben? Látták őket? Délibáb volt? Nem látták?

Látták. A legendás csapat Bezetzt birtokán landolt, eljátszott négy számot, és pá, pá. Először saját helikopteren, aztán saját lökhajtásos repülőn utaztak.

Egy másik dolog: attól a perctől fogva semmi hasonló, sőt, semmi ezzel összehasonlítható sem történt. Aki túl magasan szárnyal, annak egy időre vissza kell térnie a földre. De ilyen hosszú időre? Nincs mindennap vasárnap, de hétfő se lehet megszakítás nélkül. Itt meg nyáron semmi, ősszel semmi, az ünnep épp hogy eltelt, a szilveszter nem szedett áldozatokat, farsangkor nem volt szánfogat, a tavaszról kár szót is ejteni. Az év eltelt, és újrakezdődtek a pletykák: ez a vég kezdete, Benjamin megöregedett és már nincs kedve semmihez, hogy már a bankettek sem a régiiek, csak piálás és zabálás, semmi nemmindennapi. A világhírű művészek mind kevésbé világhírűek – akármilyenek, és csak a pénzért jönnek; Tina Turner pléjbekelt, Mirvának beteg volt a torka, Norah Jones meg sem érkezett. Sőt, az utóbbi időben a finom modorhoz hozzátartozott egy-egy elejtett megjegyzés is arról, hogy „múlt szombaton Benjaminnál bágyadtka volt a buli, őszintén szólva, dögunalmas”.

Ha Varsóban felkapják a lesajnáló véleményeket, az azt jelenti, hogy érdemes figyelni. Nem merültem el a város mélyében, nem ismertem meg titkos mechanizmusait és kódjait. De az alapmechanikát ismertem: a szenzációhajász pletykák dögunalmat harangoztak be. Az általános ásítozás és panaszkodás a dögunalomra azt jelentette, hogy kezd izgalmassá válni a dolog.

Teljesen azért nem voltam biztos a döntésemben, úgyszólván – a véglegesség elérése érdekében – leellenőriztem. Leellenőriztem azon a csatornán keresztül, ami a köztünk lakó harmonia munda, vagy akár caelestis kulcsa: nem árulom el, úgyszólván tudjátok, kiről van szó. Feltettem a kérdést, és megkaptam a választ. Igenis. Valami történt. Valami készült. Bezetzt meglapult, és magára terelte a figyelmet. Vagy ő maga tervezett valamit, vagy tudta, hogy valahol valamit terveznek. Az öreg, kopasz, kövér komcsinak tévedhetetlen szimata volt Lengyelországhoz. [...]

XVI

■ A fejüket az asztal fölé hajtották, egyikük fennhangon imádkozott a tábla előtt, reszketés rázta, amit mélyen misztikusnak gondolt – a valóságban úgy roskadt össze és egyenesedett ki, mintha hugyoznia kellene. Mintha a végét járná. A vár körül az első vályogházakban már tüzet gyújtottak. A fa nedves volt, a füst sötét. A deszkák közti résen át mindent láttam és hallottam. Éppen a szemeim előtt két, fekete zakóba bújtatott masszív váll magasodott; arrébb fehér testek virágmintás ruhákban. Csak a tenyerek voltak naptól barnák. Az epilepsziás megvallotta bűneit, az előttem ülők szünet nélkül sugdolóztak, titkos híreket adogattak tovább, esemeseket küldtek, telefonok raja lepte el az abroszokat.

Két, sőt tulajdonképpen három hangra figyeltem: Hermina is magyarázott nekem, ha valamit nem értettem, én pedig nem értettem szinte semmit.

– Azt ott, a tábla előtt Michał Koniecpolskinak hívják, egy nagyon rendes, többgenerációs lengyel, a nagypapa dédnagypapája óta katolikus családból származik. Politechnikát végzett, felkapott és megbecsült műépítész. Egy feleség, négy gyerek. A település szélén laknak, rögtön Zabatanya után. – Hermina szó szerint és mondhatni, kritikán aluli módon lapult a hátamhoz. Nem volt kiút, alig fértünk el az évszázadok óta leskelődésre és hallgatózásra szolgáló kamrácskában; alattomos kémkedők serege tudhatott róla. Nem volt kiút – éreztem a mellei mozgását.

– Példás család, túlzásokra hajlamos azonban, ha a Pápáról van szó. A portréi, egész alakos képei, munkái, fényképei és a számos zarándokltról megmaradt személyes emlékek mérték nélkül, mindenütt. Emlékek úgy a Szentatya két, a szülőföldre tett látogatásáról, amelyeken a Koniecpolski család városról városra kísérte, mint a Koniecpolski család Rómába tett számos zarándoklatáról. Mértéktelenség. Szó szerinti túltengés. Az ördög a szó szerinti túltengésben van eltemetve.

– Mert a Sátán a részletekben lakik? – Elfordítottam a fejem, és nem volt menekvés: ajkaink találkoztak. Rövid, nagyon rövid időre.

– Meg ne merd próbálni! – A figyelmeztetést túl hangosan mondta ki, az alkarját túl erősen tapasztotta hozzám; az én válaszom is átlépte a suttogás határait.

– Miért? Van valakid?

– Nem rólam van szó, te hülye. – Pár fej a rés felé fordult, amely mögött láthatatlanok és hallhatatlanok voltunk. – Nem rólam van szó, hanem rólad. Mindegy. Nézz, hallgass és figyelj. Ne kelts fel érzéseket. Abban a korban vagy, amikor ideje szakítani az érzésekkel.

– Nem vesztettem el a hitemet, testvéreim! – Michał Koniecpolski úgy vergődött, mint egy angolna, papírfehérré sápadt, céklavörösre pirult, hetet-havat összehordott. – Nem vesztettem el a hitemet! Azzal nem segíték magamon! Ebben a dologban nincs semmi kitaláció! Mindig bavaloltam minden bűnömet gyónáskor. Az Atyaisten jobbján ülő Pápával túloztam – bocsássatok meg, megbántam, és minden penitenciát elfogadok... Nem gondoltam rá, hogy a szavaimból az következik: Jézus Urunknak át kell ülnie... Nem gondoltam rá, hogy így lehet érteni... Nem döntöm meg a katekizmust, nem adok, ahogy egyesek mondják, parancsokat a Megváltónak... Ez nekem meg sem fordult a fejemben... A Pápa dicsérete nem szólhat Krisztus ellenében...

– Rosszul védekezik – hallottam újra Hermina suttogását –, nagyon rosszul, nézd, mekkora a felfordulás...

Tény és való, az egybegyűltekek között a zaj felerősödött, asztallapokon kopogtak, korsókkal csörömpöltek, cigarettacsikkeket hajigáltak, örülten vibráltak a mobiltelefonok. A terem mélyéből egy sötét alak emelkedett ki:

– A Pápa szent Péter utóda, ebből pedig a tranzitivitás elvének megfelelően az következik, hogy egyben Krisztus utóda is. De hogy ennek ily vulgáris módon adjunk hangot! Ez nem csak tudományellenes! Ez a parancsolatok ellen való! Az első és a harmadik ellen!

– Nem vulgaritás volt, hanem retorika! Költői dicséret! És nem vétettem a parancsolatok ellen... Egy parancsolat ellen sem... Én istenfélő ember vagyok... – A vétkes hangja megtört és elfulladt az ellenséges és lenéző kiáltások között:

– Mindenki vétkezett! Ő egyedül nem! Szent! Szent Michał Koniecpolski! Szent Mihály, imádkozzál érettünk! Koniecpolski! A Mennybe vele most rögtön! Üljj az Atyaisten Jobbjára! Pogány fajzat!

– Ez rossz, nagyon rossz. – Hermina teljes testéből reszketett, és ez nem az a reszketés volt, amellyel kezdeni tudtam volna valamit.

Mintegy akaratlanul és mintegy megnyugtatólag átfogtam a vállát, és a beszéd hátán ingadozó suttogással – egyértelműen kifejezve, hogy szilárdan elzárkózom minden másról, mint az akaratlan és megnyugtató öleléstől – megkérdeztem:

– Miről van szó? Miről van itt egyáltalán szó? Ha játék ez, mik a szabályai?
– Ez nem játék. Éppen ellenkezőleg. Michał – közel állt a síráshoz? – Michał vétkes. Amikor leégette magát az Atyaisten jobbján ülő Pápával, istenkáromlás gyanújába keveredett. Pontosabban: a nem tudatos istenkáromlás gyanújába. Az egy semmiség. Egy, másfél év vezeklés, és nincs gond. Sőt, a bűn elavult volna, még a nyilvántartásokból is kitörlik. De Michał, azaz Koniecpcolski úr – bocsássatok meg, de ezen a helyen nem hagyhatom ki a klasszikus utóízű frázist: „a sötétség ellenére is láttam, ahogy elpirult” – Koniecpcolski úr túl ambiciózus. Az ambíció felemészti. Az ellenlábasai azt mondják, hogy a tökélyt az élete árán érte el. Mindegy. Nem értett egyet a verdiktummal, és azt kívánta, hogy az istentelen státusát ítéljék neki. Pontosabban: a pillanatnyi istentelen státusát; mert habár a hitét egy bizonyos időre elvesztette, Isten segedelmével újra visszanyerte. Ez is egy lehetséges, csak hogy egy nagyon nehéz megoldás. Teljes mértékben meg lehet tisztulni a segítségével, de ki kell találni egy hihető mesét a hit elvesztéséről. Egy erőteljes, dramatikusan és meggyőző mesét. Ez nagyon, nagyon rizikós, mert nincs olyan lelki kérdés, amit meg ne lehetne kérdőjelezni. Nincs olyan elmélet a hit elvesztéséről, amit meg ne lehetne dönteni. A mesélőnek kiválónak, tényleg kiválónak kell lennie. Ilyen még nem adódott. A másik dolog, hogy a pillanatnyi istenkáromló státusáért nem sokan küzdöttek. Valószínűleg mégis volt, aki küzdött. Valamikor, ezelőtt évszázadokkal. De vagy nem ismerték el neki, vagy nem sikerült elismeretnie. Mindazonáltal úgy tűnt, Michał megszakítja a sikertelenségek fatális sorozatát. Hogy van esélye megszakítani. Azt gondoltam, hogy Koniecpcolski úr ömél-tósága az ő nagy ambíciójával kigondol egy egész tragédiát! Még kíváncsi is voltam! Mindenki kíváncsi volt! Ő pedig rendíthetetlenül tör előre! Ráadásul úgy döntött, hogy ő maga fog védekezni, és védőket nem csak hogy nem kért, de a támogatókról is lemondott. Elvetette még Isten kiváló teológusok által elemzett szavát is! Mindenre egyedül tört.

– Mindenre egyedül? A remény szavát megkerülve? A kisasszony, Hermína kisasszony pedig készenk tűnik a segítségére sietni?

– És nem csak én! Éppen erről van szó! A bírái előtt egyedül áll, de támogatói rengetegen vannak! Az egész környéken! Annyian, hogy a levegőben lóg az egyházszakadás! Tudja az úr, mit jelent az egyházszakadás?

– Tudnom illene, elvégre más egyházközséghez tartozom. Csak hogy most azt sem tudom, hol vagyok.

– Ez rossz, nagyon rossz! Borzalmasan fog végződni!

– Hogyhogy borzalmasan? Mi fenyegeti?

– Hogyhogy borzalmasan? Mi fenyegeti? – ismételte meg csigalassúsággal, elnyújtva a szavakat, elhallgatott egy pillanatra, majd sietve hozzátette: – A lehető legborzalmasabb. A fejével fizet.

Nem értem rá megbizonyosodni afelől, vajon jól hallok-e, mert először rövid nyüszítést hallottam, majd nevetést. Száz torokból harsogó nevetést. Tapsvihart. Teli torokból röhögtek. Teljes erejükből tapsoltak. A fejét! A fejét! A fejét! Mindannyian a fejét követelték. És közben ránk bámultak. Minket hívtak – mintegy színpadra. Az extrakomikus hírt világgá kürtölték a telefonok. Aztán ugyanazokat a telefonokat a deszkák közti réshez szorították, és lefényképezték minket.

Egy szemvillanás alatt – bár nem tudom, mily módon – a teremben találtam magam. Hermína valahova eltűnt, de Damian kedvenc nagybátyja, Damiannal egyetemben, egy asztalnál várt rám. A mélyen dekoltált pincérlányok korsókkal megrakott tálcákat hozdortak körbe. Kolbászt ettem, sört ittam. Csak dúdoltam, dúdoltam a *Tijanęt*, az *Idu dani*, *lete godinét* és a *Da zna zorát*, mert szavakat még nem találtam.

– Nem haragszik az úr? – Damian kedvenc nagybátyja üde volt és mosolygós, felfrissült a bankett előtt, fehér rövidujjú ingbe öltözött, és úgy tűnt, egy vödör kölnit is magára öntözött. Szerencsére jó minőségűt.

A legradikálisabb, olyannyira radikális, hogy bennem még valamelyes pánikot is keltő változás a frizuráját érintette. Az, hogy „kihegyesedett”, még nem jelent semmit. Fodrásznál volt – továbbra sem mond sokat. Felkeresett hát, és igazából nem tudni, mikor, egy helyi stylistot, aki teljesen átmodellezte a fejét. Az őszes csigák, ahogy azt napjainkban mondani szokás, úgy meredeztek a fején, mint az amerikai tengerészgyalogság. Bezzeg az én időmben ezt még süninek hívták volna. Egykutyra. A gitárhúrfeszült és istentelenül koszos Jimi Hendrix tisztaságmániás, kiszolgált háborús veteránna lényegült át. Nem volt ugyanaz az ember.

Maga Damian is elfogadhatóan nézett ki. Ugyan övvel megtoldott tengerészingbe bújtatva is megőrzött valamelyes vadságot, ez a vadság azonban már a civilizáció ingoványából származott, a kolbászt késsel-villával ette, és kokakolával, nem sörrel öblítette le. Tiszta kultúra.

– Nem haragszik az úr? Végeredményben ez csak játék és szórakozás, habár építő jellegű. Mindig új jeleket és számokat teszünk meg, eltöröljük őket, újakat választunk, harcolunk értük. A jelek vadul nőnek, mint az álmok. Az agy elektromos hús. Hajlamos a kukacosságra. Minden oldalról. Az emberen úrrá lesz az öntudat, és az semmit sem érez a rettegésen kívül. Minden a rettegésből származik. Összeírjuk a féltelmeinket. Bizonyos értelemben hiába. Azok, akik utánunk jönnek, ugyanúgy fognak félni. Tekintet nélkül arra, milyen protokollokat, a pánik milyen krónikáit találják itt. Először egyáltalán nem fognak félni, de aztán... Egy adott pillanatban... Az úr ismeri azt a pillanatot... Már elkezdődött... Először még tudja az ember, hogy a felvonulás megmozdult, hogy már mennek. A végeérhetetlen még tart, de azért mennek. Aztán éneket hallani, trombitákat, kerekek csikorgását. Végül pedig valamelyik nap feltűnik az első transzparensz ránk vetett árnyéka. Talán jobb lenne elégetni az összes kódot és jövendőlést, és hangyaszigorban élni? Néha a jelek rendje elárul valamit, néha a számokban rejlik a hír – legtöbbször nincs semmi. Néha hiszünk, gyakrabban nem.

Hallgattam és ettem, az idegességtől hallatlan étvágyam lett. Az aurea prima chocolata, a tejföl és a pálinka után a sör kolbással aranyat ért.

– A hit komoly dolog. A hit elvesztése – még komolyabb. Avagy egyáltalán nem komoly, mivel nemlétező. Mi azt mondjuk, nincs olyan, hogy a hit igazi elvesztése. Aki igazán hisz, a hitét sosem veszti el. Azok, akik úgymond elvesztették, a valóságban sosem hittek. Az úrnak voltak ilyen jellegű krízisei? Kétkedett az úr Istenben?

Boldogan, hogy a szám kolbással van tele, nemlegesen megráztam a fejem.

– Nem akar az úr beszélni. Nem akar az úr beszélni, mert tévesen úgy ítéli meg, hogy sör és kolbász mellett nem helyénvaló ilyen dolgokat hánytorgatni. Nem akar az úr beszélni, mert olyan krízisben van, hogy az már rettegés.

Olyan krízisben voltam, hogy az már rettegés. Mit vallhattam volna meg? Mit beszélhettem volna el? Öregkorában állítólag még az ördög is imádkozik, én meg, minél öregebb leszek, annál távolabb kerüljek az imától? Krízisben voltam, egy minden valószínűség szerint végzetes és végletes krízisben, csakhogy ezt a krízist nem tudtam szavakba önteni. Mit mondhattam volna? Hogy Isten márpedig nincsen? Hogy az ember szerszámhasználó állat? És hogy ezek a szerszámok idővel mind tökéletesebbek és kidolgozottabbak lesznek? Hogy a zsanérokra lógó ajtó, a higanyhőmérő, a falióra, a maroktelefon, a kerék, a híd, a szemüveg, a zakó, a csésze, a tanga, az angylaszárnyak, az ördögszarvak, az Utolsó Ítélet aranytrombitái nevű találmányok bizony mind az emberi értelem csodái és nagyon is evilágiak, minthogy az emberi ér-

telmen és ezen a világon kívül nincs semmi? Mit mondhattam volna? Hogy a meséket és látomásokat arról a másik világról csak az enyhülés végett találtuk ki? Hogy Istennek és az összes démonnak is csak addig van értelme, amíg élünk? Mit mondhattam volna? Hogy érzem magamban az evolúció kezdetétől bennem felhalmozódott állati géneket, azokat az isteni elemeket, amelyekkel a Tömegek Ura megajándékozott, és a rémes elkurvulást, ugyanis nem tudom megkülönböztetni egyiket a másiktól? Mit mondhattam volna? Hogy tudom, ha feldobom a talpam, nem lesz semmi? Még csend sem és sötét? Ettem a kolbászt, ittam a sört.

– Látja az úr a cipőmet? – Damian nagybátyja váratlanul előrántotta az asztalka alól lábfejét, melyet a kiszolgált, de gondosan becipőpasztázott és kifényezett mokaszin nevű találmány fedett. – Látja az úr? Milyen színe van a cipőmnek?

– Barna – feleltem kis tétovázás után. Emlékeztem már, hogy az én esetemben az egyértelmű kérdések feltevése és az egyértelmű válaszok kinyilatkoztatása általában horrorba torkollik, egyelőre azonban nem éreztem a rizikót.

– Barna, azaz sárga – felelte elgondolkodva. – Én mint olyan, hiszek. Nincsenek kríziseim. Gyermekekoromtól szörnyű lelkierő jellemzett. Egy napon át ültem a fotelben szorosra zárt szemekkel. Egy hétig hallgattam. Az összeszorított ujjaimat még álomban sem egyenesítettem ki. És még számos egyéb lelki gyakorlat. Az úr próbálta? Számomra mind a mai napig semmiség. Nincs ebben semmi nevetséges. Az Isten örök. A dolgok tartósak. A jó, sárga cipőknek jónéhány szezonon át szolgálniuk kell. A kihantolt sírban a csontváz mellett mindig található valami tárgy is. Ha más nem, egy cipőfűzőt rögzítő fül. Apám huszonegy évvel ezelőtt halt meg. Anyám él. Sőt, nemcsak hogy él, de még köztünk is van. Látja az úr azt a kisminkelt – még csak azt sem mondhatom, hogy kockázatosan, mert az ő korában más smink nincsen –, kisminkelt nyolcvanévest? Látja?

Tény és való, néhány asztallal odébb királynőként üldögélt egy agg matróna. Mozdulatai és mosolya egy örök tizenéveséi voltak. Kacéran pillantott végig a körötte ülő és őt a legeggyértelműbben bálványozó férfiakon, időről időre felkacagott a lehető legmesterkéltbb módon, és hasonlóképpen félresikerült eleganciával bele-süllyesztette a száját egy gigantikus korsóba.

– Mindjárt megyünk, és bemutatom az urat. Ahogy az úr is látja, él és jól tartja magát. Pontosan, ahogy az apám után maradt holmik is. Nem mondom, hogy egyike az utána maradt holmiknak. De egészen biztosan különleges kapcsolatban kell lennie a holmikkal. A szekrényekben a padláson ezrével sorakoznak a dolgai. A zakói, a nadrágjai, az ingei, a nyakkendői. És a cipői. Elsősorban sárgák. Azaz barnák. Ismeretlen okból kifolyólag az öreg sárgának nevezte a barna cipőket. Mondhatni, cipőszínvakságban szenvedett. A színeket, mint olyan, megkülönböztette. Tudta, mi a sárga, mi a barna. De a barna cipők számára sárgák voltak, és ebből nem lehetett kigyógyítani. Úristen! Nemezszer majd' elsüllyedtem a szégyentől emiatt. Mert ha cipőt vásárolt nekem, akkor is mindig sárgát kért. Felutaztunk Varsóba, leszálltunk a Fő Pályaudvaron – a Központiról akkor senki még csak álmodni sem mert –, begyalogoltunk a belvárosba, elmentünk a Cedet cipőrészlegére vagy egy üzletbe a Rutkowskin, és az öreg halálkomolyan így szólt az elárúsítónőhöz: – Íme, cipőt keressünk ennek az ifjúnak, lehetőleg sárgát. A sárga a leginkább univerzális.

– Sárgát? – bizonyosodott meg az ügy felől az elárúsítónő.

– Igen, sárgát – igazolta vissza gondatlanul apám, és érdeklődve nézte a polcon, az elárúsítónő háta mögött álló „sárga”, a valóságban barna, jónéhány pár cipőt. (Azt mondván: „jónéhány” enyhén túlzok, de nem nagyon. Tény, hogy Gomulka alatt nagy bőség nem volt, de cipőt, közönséges barna cipőt lehetett kapni.)

– Sárga nincs.

- Sárga nincs?
- Nincs.
- Hogyhogy sárga nincs?

Az öreg elvörösödött és dühbe gurult. Tudja, apám túlérzékeny volt a maga módján. Lényegtelen, milyen okból kifolyólag. Személyes dolgokban túlérzékeny volt. Őszintén szólva: minden dologban túlérzékeny volt. Mindig agressziót szimatolt, mindig gúnyra gyanakodott, mindig attól félt, hogy valaki csúfot űz belőle. És íme, a rossz előérzetek legtökéletesebb valójukban tárgyiasultak: a csitri a cipőüzletben kicsúfolta és nevetségessé tette: a „sárga” cipőkkel teli üzletben a szemébe mondta, hogy sárga cipők nincsenek.

- Tehát nincsen sárga cipő?
- Nincsen.
- Ebben az esetben vizionlátásra, hölgyeim!

Apám üvöltött dühében, a meghökkenet elárusítónők hirtelen összeverődött csapata dermedten meredt ránk. A szégyentől égett az arcom, és közel álltam a síráshoz. Legalább egy pár a polcon egész becsületesen nézett ki, elég lett volna elmagyarázni, hogy a barna az sárga, a sárga pedig barna. Elég lett volna az apró félreértést (alapvetően baklövést) helyrehozni, és új extracipő lett volna a lábamon, én pedig, mint az új cipőben mindig, jól érezhettem volna magam. A boldogság egy kéznívűtásra volt, de elérhetetlen. Az öreg sárga satuba fogott, sárgával elöntött, sárga páncéllal benőtt tébolyán egy magyarázat, a barnáról szóló egyetlen lecke sem fogott volna. Nem érte meg megpróbálni sem. Őt itt súlyosan megalázták, és a dolgot nem hagyhatta annyiban! A következtetéseket levonta. Minden következtetést!

- A legalázatosabban köszönjük! Nagyon szépen köszönjük!

Hab jelent meg a szája sarkán, fenyegetően kivonult, beteges alaposággal csukta be maga mögött az ajtót, és magával rángatott a következő cipőüzlet irányába, ahol hamarosan ugyanaz a jelenet játszódott le, habár kissé drámaibban (mi ez? összeesküvés?). Kiszemeltük magunknak vesszőfutásunk következő színterét, a cipőboltok pislákoló kiméréja kijelölte üldöztetésünk, vándorlásunk útvonalát.

Damian nagybátyja felemelte korsóját, és tisztességesen belekortyolt. Meg akartam kérdezni, arról van-e szó: gyakran imádkozott Istenhez, hogy az levagdossa apa szeméről a hályogot, és megengedje, hogy az öreg megkülönböztesse a sárga cipőt a barnától? Olyan forrón imádkozott, ahogy csak bírt, imádkozott teljes szívéből, Isten pedig hallgatott? Föl akartam tenni egy kérdést, ami a teologikus fonalat összegubancolja, de nem jutott rá időm, mert ő szólalt meg, és egy árnyalatnyit sem változtatva hangján, mintha csak a cipőről szóló mesét folytatná kis szünet után, ezt mondta:

- Ne tévesszük össze a sárga cipőt a barnával, ne tévesszük össze Manchester Cityt a Manchester Uniteddal, ma éjjel lecsapunk, akit tudunk, megölünk, akit lehet, megcsonkítunk. A sátán néhány titkos szövetségese a felszínre kúszik, mások még mélyebbre ássák maguk – olyan mélyre, hogy nem lesznek már ártalmasak.

Papp-Zakor Ilka fordítása